

Een geschiedenis van een ander land

Dit boek is niet voor niets een bestseller. Opnieuw toont Geert Mak zich een groot verhalenverteller. Bovendien is zijn onderwerp hoogst actueel: het Witte Huis onder president Franklin D. Roosevelt tijdens de economische crisis van de jaren 1930, de Tweede Wereldoorlog en de voorbereiding van de naoorlogse wereldorde.

Wisselwachter is afgesloten in januari 2025. De stormachtige eerste maanden van Donald Trumps tweede presidentstermijn heeft Mak dus niet meer kunnen verwerken. Toch is zijn openingszin veelzeggend: 'Deze geschiedenis speelt zich af in een ander land. Een land waar het dienen van de publieke zaak nog gold als hoogste doel. Een land waar, dwars door al het harde onrecht, een democratische belofte gloorde. Een land dat, ondanks alle verschillen tussen de mensen, de kracht en eenheid kon opbrengen om die te verdedigen, tot in het verre Europa toe.' Het woordje 'nog' komt slechts één keer voor in deze passage, maar is niettemin bepalend voor de sfeer van het boek. 'We zitten in een rouwproces', verzuchtte Mak in april jongstleden in een interview. Terecht.

De 'wisselwachter' uit de titel is Harry Hopkins, speciaal adviseur van Roosevelt. Hopkins (1890-1946) is relatief onbekend maar speelde op cruciale momenten achter de schermen een belangrijke rol. Hij was, aldus Mak, een *éminence grise*, 'altijd betrokken bij alle plannen en projecten, altijd toegang tot de grote baas, altijd in staat om hem op alle terreinen te vertegenwoordigen'. De energieke Hopkins had naam gemaakt als maatschappelijk werker in New York toen hij in 1932 door Roosevelt naar Washington werd gehaald. Al snel was hij een van de meest invloedrijke adviseurs. 'Iedereen [...] wist dat als je Hopkins aan de lijn had, je met de president zelf sprak.' Hij kreeg de verantwoordelijkheid over de New Deal. De economische crisis werd aangepakt met grootschalige werkgelegenheidsprojecten. 'Zijn kracht lag in het analyseren en aanpakken van concrete situaties, of het nu de economische crisis was of – later – de oorlog', aldus Mak. Niet voor niets gaf Winston Churchill hem later de bijnaam 'Lord Root of the Matter'.

Vanaf 1940 was Hopkins belast met een taak die zo mogelijk nóg groter was: de omschakeling van de VS naar een oorlogseconomie. Tegelijkertijd begaf hij zich ook op internationaal politiek terrein, als 'olierietje' in Roosevelt's contacten met Churchill, en later ook met Jozef Stalin. Zowel bij de een als bij de ander wist hij – rokend en drinkend tot diep in de nacht – snel het vertrouwen te winnen. 'Hij was een ware leider, en in vuur en woede in tijden van crisis is hij zelden overtroffen. We zullen nooit meer iemand zoals hij zien', schreef Churchill na Hopkins' dood begin 1946.

Centraal in het boek staat de politiek van Roosevelt. Mak spreekt van 'een van de grootste presidenten in de Amerikaanse geschiedenis', maar schetst geen heiligenleven. De president was vooral een machtspoliticus. 'Hij was een idealist, zeker, maar hij koos zijn idealen zo uit dat ze zijn machtspositie niet zouden ondermijnen'. Zo had de bestrijding van racisme en segregatie in de VS voor hem geen prioriteit. Hij was daarvoor te veel afhankelijk van de zuidelijke Congresleden. Maar idealen had Roosevelt niettemin. De New Deal was voor hem niet slechts een economisch en sociaal programma, maar tevens een politiek project, 'een poging om de waarden van de democratie te redden'. Dankzij de New Deal kregen de Amerikanen weer vertrouwen in de overheid. Doch als de president zich ergens zorgen over maakte, dan was het over de wereld buiten de VS. Ofschoon zijn handen gebonden waren door het Amerikaanse isolationisme, probeerde hij al snel het Verenigd Koninkrijk te steunen in zijn strijd tegen nazi-Duitsland. Zijn motieven daarvoor waren zeker moreel (zijn afkeer van het fascisme) maar toch vooral strategisch: de val van het Britse bastion zou Amerika zelf kwetsbaar maken. Dan zouden de Amerikanen gedwongen zijn 'om te leven voor de loop van een geweer', zei de president eind december 1940. Intussen schakelde hij langzamerhand over op oorlogsvoorbereiding. Hij vroeg en kreeg in mei 1940 budgetten voor de versterking van de defensie. Hopkins werd daarvoor dus aan het werk gezet. Nadat de VS in december 1941 in de oorlog betrokken waren geraakt, werkte Roosevelt ook aan de naoorlogse

'Mak spreekt van 'een van de grootste presidenten in de Amerikaanse geschiedenis', maar schetst geen heiligenleven'

internationale orde. Na de Eerste Wereldoorlog had de Senaat het Verdrag van Versailles, inclusief de Volkenbond, verworpen. Het isolationisme zette er de toon. Roosevelt vond dat een historische blunder. Ditmaal zou zijn land wel een bijdrage leveren. Al in december 1940 had hij verklaard: 'Wij moeten het grote arsenaal van de democratie worden. Dat is voor ons net zo'n dringende noodzaak als de oorlog zelf.'

Mak heeft uitgebreid onderzoek in de VS gedaan. Hij vertelt er met aanstekelijk enthousiasme over. Zoals over de brieven die hij aantrof in de *Hopkins Papers* van de universiteit van Georgetown. Die stelden hem in staat te vertellen over Hopkins (rommelige) privéleven. 'Een goudmijn aan materiaal [...] voor iedereen die schrijft over deze periode – mijzelf inclusief', aldus de auteur.

Net als in zijn eerdere boeken [zie de recensies van *Reizen zonder John* en *Grote verwachtingen* in *Marineblad* nr. 7, 2012 en nr. 1, 2020] gaat het Mak vooral om het vertellen van verhalen. Het maken van analyses heeft duidelijk niet zijn prioriteit. Zo trekt hij geen conclusies over de betekenis van de New Deal. Onduidelijk blijft ook hoe kwetsbaar de Amerikaanse democratie was in de jaren 1930 en in hoeverre die door Roosevelt overeind is gehouden. Evenmin reflecteert de auteur op de actuele vraag of het internationalisme, dat Roosevelt en Hopkins inluiden, een ommekeer betekende in de Amerikaanse buitenlandse politiek of slechts een intermezzo was.

Aan het eind lijkt Mak de belangstelling voor zijn verhaal te verliezen als de laatste etappe van de samenwerking tussen Roosevelt en Hopkins in nevelen blijft gehuld. Het gaat nota bene om de conferentie van Jalta in februari 1945, waar onder meer Roosevelt's plan voor de naoorlogse wereldorde – de opzet van de Verenigde Naties – werd uitgewerkt. Ook Hopkins' laatste missie komt niet meer uit de verf. Op verzoek van president Harry Truman – opvolger van de in april overleden Roosevelt – vertrok hij in mei 1945 nog één keer naar Moskou om te proberen de verslechterende relaties met Stalin te verbeteren. Maar hierover krijgt de lezer niet veel te horen. Dat is jammer want *Wisselwachter* gaat daardoor uit als een nachtkaaars.

Het merkwaardigste aan het boek is de foto op de omslag. Op het eerste gezicht gaat het om een treffende illustratie. De hoofdpersonen uit Maks verhaal wandelen door de tuin van het Witte Huis: Churchill en Hopkins met in hun midden Hopkins' dochter Diana. De foto werd gemaakt op 3 januari 1942 tijdens een persmoment waar Churchill zijn iconische *sirensuit* toonde, het 'sirenepak' dat men bij een luchtalarm snel over alles heen kon aantrekken. Om een of andere reden heeft de uitgever de zwart-wit foto niet alleen ingekleurd maar ook drastisch geretoucheerd. Zo is Churchills adjudant, *commander* Royal Navy Tommy Thompson – die met het drielal meeloopt – weggelakt. Dat lot ondergingen ook twee omstanders op de achtergrond. Mij dunkt dat zoiets een serieus boek onwaardig is. En dat in een tijd van *fake news* en nepfoto's! Maar er

‘Aan het eind lijkt Mak de belangstelling voor zijn verhaal te verliezen als de laatste etappe van de samenwerking tussen Roosevelt en Hopkins in nevelen blijft gehuld’

is meer aan de hand. De lezer krijgt de indruk dat Mak de foto niet kende. Door het hele boek heen excelleert hij namelijk in de beschrijvingen aan de hand van foto's. Dat hij deze afbeelding – die zo typerend is voor de nauwe band tussen Hopkins en Churchill – kende maar niet zou hebben gebruikt, lijkt dan ook onwaarschijnlijk. Omgekeerd had de bewerker van de foto het boek vermoedelijk niet gelezen. Volgens Mak was Churchills pak blauw en niet groen...

Deze kritiek neemt niet weg dat ik de eerste driekwart van *Wisselwachter* in één adem heb gelezen. Het is een rijk boek, vol mooie verhalen.

J.W.L. Brouwer



Wisselwachter Amerika-Europa, 1933-1945

Auteur: Geert Mak

Uitgever: Atlas Contact, Amsterdam (2025)

Omvang: 624 blz

Prijs: € 36,99

ISBN: 9789045051734